

Orientace

” V Praze už mnoha věcem nerozumím
Se spisovatelem Janem Faktorem o sexu v Praze
šedesátých let a o hnusu, od něhož lze mít odstup

” ROZHOVOR
strana 20

SOBOTA 11. ČERVENCE A NEDĚLE 12. ČERVENCE 2015

LIDOVÉ NOVINY

KRESBA LELA GEISLEROVÁ

Noc kejklířů

Námět a režie: StB aneb Nová zpráva o tom, jak politická policie inscenovala a filmovala „číhošťský zázrak“

Jen pár metrů od místa, kde byl **Josef Toufar** pouhých několik hodin před svým umučením donucen k obłudnému sebeobvinění, najdou zítra klid jeho ostatky. Po 65 letech povalování v hromadném hrobě budou uloženy v číhošťském kostele, poblíž oltáře, který se vysočinskému faráři stal osudným. O tom, co se v těchto místech odehrálo v noci před jeho smrtí, vydali pamětníci a archiv nová svědectví. Zde jsou.

MILOŠ DOLEŽAL

Ledeč nad Sázavou. 16. březen 1950. Kino tou dobou ještě v malém posázavském městě nestálo a filmy se promítaly v sále místní – nikterak útulné – sokolovny. Na stěnách ribstole, nad hlavami gymnastické kruhy, „hledišť“ bez elevace. A německá promítačka značky Ernemann. Promítá se snímek *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*.

V sále je hlava na hlavě, více než tři sta lidí. Vždyť Číhošť je nedaleko a tamního faráře Toufara mnozí znali, alespoň od vidění. Film končí sledem záběrů: New York – hlavně děl – papež Pius XII. – pásy tanků – pohyb oltářního křížku – sejf americké banky – horník při dolování uhlí – ti-

tušní list *Rudého práva* s palcovým titulem „Vítězství československého lidu...“ – zemědělec na traktoru – kouřící komíny a pochodující zástupy nadšených svazáků s lopatami a krumpáči.

Pod sekvencí burácí fanfárovitá hudba a naježený komentář: „To, co jsme vám ukázali, se stalo v malé Číhošti. Ale nešlo a nejde o Číhošť. Nepřátelé naší vlasti se šírají nenávistí a chtěli by zničit nás všechny. Všechno to, co budujeme. Ničeho se neštítí, aby dosáhli svých paličských cílů. Hnusné kejklřivství a tmářství nepovede k úspěchu. Každé odhalení cynické podlosti našich nepřátel, kterým doslova nic není svaté, kromě jejich kapsy, každé takové odhalení znamená vítězství našeho lidu. Den ze dne sílí a mohutní tábor pravdy sdružující pracující všech vrstev a všech náboženských vyznání. Protože den ze dne se poctiví lidé víc a víc přesvědčují, kdo mluví pravdu a kdo lže. Naše je právo, naše je pravda! A proto vítězíme!“

Ani by to nesvedl

Sedmadvacetiletý Zdeněk Vorlíček, majitel ledečské obuvnické továrny, kterou soudruzi před pár měsíci znárodnili, byl onoho březnového podvečera na promítání také: „Byl to děsný zážitek. Ten bolševickéj slovník, zastrašování a manipulace, bylo mi z toho na zvracení. Viděl jsem na lidech, jak jsou z toho strachy bez sebe. Když jsem pak vyšel ze sokolovny, přitočili se ke mně asi tři chlapi a že prý jsou z Číhošti a jeden z nich se hlásil srdečněji, neboť pracoval jako švec u mého táty v továrně. A šeptali mi vzru-

Byl to děsný zážitek. Ten bolševickéj slovník, zastrašování a manipulace, bylo mi z toho na zvracení. Viděl jsem na lidech, jak jsou z toho strachy bez sebe.

Zdeněk Vorlíček

šeně: „Pane Vorlíček, všechno je špatně, samá lež, takhle to nebylo. A teď to hodil na pana faráře, že to jako on udělal. Vždyť von by to ani nesved, byl úplně nešikovnej. Taková sprostota!“
Nejen budovatelské úspěchy, ale ani úderu komunistů se v roce 1950 nemohly obejít bez kamer a mikrofonů. Co si mají myslet o číhošťském případě, likvidaci klášterů a prvních monstrprocesech vysvětlila strana lidem hned v několika propagandistických filmech. Třináctiminutový snímek *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*, v jehož titulku je blasfemicky zneužit citát z Matoušova evangelia, patří k nejhanebnějším z nich. A lze jej označit i za jeden z nejostudnějších produktů zdejší poválečné kinematografie.

V Číhošti se v roce 1950 natáčelo hned dvakrát. V noci i ve dne, za nejpřísnějšího utajení. Nejdříve kameru Státní bezpečnosti obsluhoval Jaroslav Černý, o několik

dní později pak přístroj Státního filmu Josef Robek. Stáby se nepřekrývaly, ale u obou natáčení bylo přítomno několik stejných soudruhů – zaměstnanci technického oddělení Státní bezpečnosti, hlídky z jihlavského oddělení StB, vedoucí církevního referátu politické policie Bohumil Košar a především „muž v pozadí“, prokurátor Karel Čížek.

Pohled štvaného zvířete

Aby natáčení mohlo začít, bylo nejdříve třeba Josefa Toufara zlomit. Vyšetřovatelům se to podařilo 22. února 1950 večer. Po 26 dnech nekonečného mučení kněz dopadl na dno svých sil a „přiznal se“, že jako „poslušný sluha papežův plnil spiklenecký plán Vatikánu“. Sadistický vyšetřovatel Máchala naformuloval stranickým slovníkem dodatek protokolu a knězi, který už nemohl bolestí ani mluvit, ani sedět, jej strčil k podpisu. Toufarův rozpadlý, sotva čitelný rukopis dokumentuje, v jakém stavu byl. Následoval převoz rozmláceného kněze z valdické kobky do Číhošti a za mrazivé noci v ledovém kostele pokus o „rekonstrukci zázraku“.

Když Toufara estébáci necelý měsíc před tím unášeli, cpali do auta statného a energického muže v nejlepších letech. Záběr z únorové noci ale zachytil popelavě bílého a třesoucího se starce s vyděšeným, zakaleným pohledem štvaného zvířete, s boulemi na čele, modřinami u kořene nosu a uší, s rozpraskanými rty a nateklým, odulým břichem „těhotné ženy v devátém měsíci“, jak jej později charakterizoval lékař František Maurer.

Prokurátor Čížek napíše 25. února po návratu do Prahy čerstvé hlášení pro ministra Čepičku: „Dne 24. II. v nočních hodinách byla provedena částečná rekonstrukce činu v Číhošti. Dne 23. II. večer byl ve Staré Vsi navštíven P. Toufar. Byl v celkem zuboženém stavu a stěžoval si zejména, že nemůže chodit. Za chvíli se rozchodil tak, že mohl dojít k autu. V Číhošti vysvětlil a ukázal, jak celý ‚zázrak‘ provedl, rekonstrukce byla provedena jen částečně, poněvadž nástroje, kterými čin prováděl, nebyly nalezeny.“

Když ale „hlavní viník“ 25. února 1950 na následky mučení umřel, zřítíla se ideologickým plánovačům příprava veřejného monstrprocesu. Usilovně proto hledali nový způsob, jak celou kauzu uchopit. Rozhodli se pro mohutnou propagandistickou kampaň se zapojením Zpravodajského filmu i Československého rozhlasu. Její součástí se měly stát i brožury a desítky článků v domácím tisku i novinách satelitních sovětských zemí.

Už 27. února 1950 odpoledne proběhla na Úřadu pro věci církevní šestihodinová porada „o filmu o zázraku v Číhošti“, jehož výroba byla svěřena dvěma mladým, ještě ani ne třicetiletým komunistům. Režisérovi Zpravodajského filmu Přemyslu Freimanovi a tamnímu šéfredaktorovi Janu Klimentovi. Nebyli osloveni náhodně. Kliment se postupně stával jedním z hlavních ideologů filmového zpravodajství a Freiman se do té doby agilně účastnil kampaní proti církvi a dalším „nepřátelům socialistického zřízení“.

Pokračování na straně 18

Noc kejklířů

Dokončení ze strany 17

V roce 1950 osmadvacetiletý Přemysl Freiman (1921–1984) se narodil v Libkovicích u Mostu. Po maturitě na gymnáziu v Ústí nad Labem (1938) se zapsal na uměnovědné obory FF UK v Praze, nemohl však z důvodu zavření vysokých škol nacisty studia zahájit. První tvůrčí zkušenosti získával u Oldřicha Stibora v olomouckém divadle. Navštěvoval soukromé hodiny dějin a teorie hudby u Jaroslava Řídkého a hned po válce se stal redaktorem kulturní rubriky *Mladé fronty* a dramaturgem rozhlasového vysílání. Začal se teoreticky zajímat o film, publikoval řadu odborných článků a recenzí ve *Filmových novinách*, později v časopisu *Kino*, je autorem publikace *Díváme se na sovětský film* (1949).

V letech 1949–1953 působil ve Zpravodajském filmu a oddaně zaznamenával vrcholné události tehdejší stalinistické politiky, ať už v šotech pro *Československý filmový týdeník*, či do samostatných delších propagandistických snímků. Například do *Světa sovětů* k výročí říjnové revoluce, nebo do *Návštěvy sovětských umělců* či *Nového sovětského velvyslance*. Jako uvědomělý soudruh směl tehdy dokonce dvakrát natáčet na velmi drahý barevný materiál – šlo o reportážní snímek z oslav 1. máje *Májová píseň* a profil nového Muzea V. I. Lenina a podílel se i na natáčení monstrprocesů.

Na konci roku 1954 začal pracovat v Československé televizi, kde pomáhal s formováním principů komunistického televizního zpravodajství a publicistiky. Jako pedagog učil na FAMU a JAMU. Po roce 1968 byl ale vyloučen z KSC a pracoval v podřadných zaměstnáních.

Také Jan Kliment (1921–1993) patřil po válce k nastupující generaci mladých, ambiciózních a bezskrupulózních komunistických budovatelů. Ostruhy získával jako kulturní redaktor, postupně prošel levicovými redakcemi *Mladé fronty* (kde se poznal s Freimanem), *Rudého práva* a *Pravdy*, kde byl roku 1948 jmenován šéfredaktorem. Od druhé poloviny 40. let až do roku 1989 pravidelně publikoval filmové recenze, v nichž „popravoval“ tvůrce a filmy, které neodpovídaly duchu socialistického člověka. Velmi negativně vystupoval proti nové filmové vlně 60. let.

Mezi lety 1949 a 1951 působil jako šéfredaktor Zpravodajského filmu Praha a posléze se stal redaktorem kulturních novin Československého rozhlasu a členem cenzurní komise schvalující filmy do vysílání Československé televize. V červenci 1969 byl Jan Kliment, schvalující intervencí vojsk Varšavské smlouvy, jmenován šéfem kulturní rubriky *Rudého práva*, již nepřetržitě řídil až do roku 1982. Až do pádu komunismu pak v redakci zůstával pozici ideologicky nesmiřitelného komentátora.

Prokurátor na kazatelně

Vratme se však do února 1950. Je evidentní, že „rychlovka“ s Čihoští byla absolutní prioritou. Freiman proto už přes noc vypracoval bodový scénář a odpoledne 28. února jej předkládá ministru Čepičkovi, který po telefonické poradě s Klimentem ještě požaduje úpravy, aby film obsahoval „1. průběh věci/procesi, sbíhání lidí, troje opakování ‚zázraku‘. 2. odhalení technické stránky provedení. 3. politické hodnocení.“ Do přípravy filmu se na Čepičkův rozkaz během dne aktivně zapojuje také státní prokurátor Karel Čížek a kapitán StB Roman Stehlík slibuje filmařům dodat záběry, které tajně nafilmovali s Josefem Toufarem v noci z 23. na 24. února.

Hned 1. března 1950 ráno referuje soudruh Růžička ze Státního úřadu pro věci církevní ministru Čepičkovi: „Soudruh Čížek dnes odjel za účelem filmování do Čihoště.“ Sám prokurátor Čížek to ve své výpovědi z roku 1968 potvrdil. „Vzpomínám si, že když byl scénář již jakž takž hotov, vyjeli filmaři, tj. Freiman, kameraman Robek a ještě další techničtí spolupracovníci do Čihoště. Tehdy jsem byl ten den a prakticky celou následující noc přítomen filmování.“

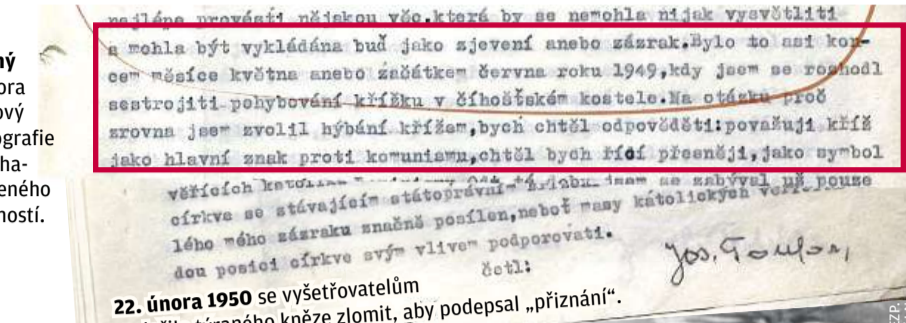
Robek dirigován Freimanem točí v čihoštské škole, na návisi, u Zouknů na dvoře, několik panoramatických předjárních pohledů s tajícím sněhem, pahorkatou krajinou a kostelem nasnímají z okolních návrší a noční záběry v čihoštském kostele s dopraveným komparzem, který je instruován, aby se soustředěně díval na kazatelnu. Jak víme z jednoho hlášení okresního církevního tajemníka Jiráčka,

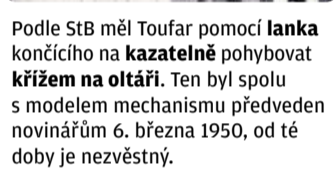
Kameraman Jaroslav Černý pořídil 24. února v Čihošti filmový záznam a fotografie hýbačích mechanismu sestrojného státní bezpečnosti.

Prokurátor Karel Čížek ve snímku Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení předvádí, jak Toufar pohnul křížkem.

22. února 1950 se vyšetřovatelům podařilo tyraného kněze zlomit, aby podepsal „přiznání“.

podle StB měl Toufar pomocí lanka končícího na kazatelně pohybovat křížem na oltáři. Ten byl spolu s modelem mechanismu předveden novinářům 6. března 1950, od té doby je neznámý.

V noci z 23. na 24. února byl výslech a mučení k smrti vyčerpaný Josef Toufar přivezen do Čihoště a zde nafilmován na kazatelně. Den po návštěvě Čihoště zemřel ve vězeňské nemocnici.

pro věci církevní a současně tam jako tajně dosazený agent pracoval pro StB. Průša byl tehdy v Čihošti přítomen filmování nejen jako poradce, ale také jako figurant. K tomu vypověděl již citovaný estébák Jiří Pšenička: „Rekonstrukci a fotodokumentaci jsem já již prováděl bez faráře Toufara a faráře tehdy demonstroval nějaký orgán MV. Proto jsem fotografie s ním pořizoval bez záběrů jeho obličeje.“ Sám Průša pak v roce 1968 před Vyšší vojenskou prokuraturou v Táboře tvrdil: „Pamatuji se také, že potřebovali detail ruky na kazatelně, a tak jsem si oblékl kněžské roucho a podle přání kameramana položil ruku na udané místo, což pak bylo nafilmováno. Při tomto filmování Toufar přítomen nebyl.“

den muž. Tím je na kazatelně stojící a levou rukou kněžské gesto naznačující Josef Toufar. Jak vlastně došlo k tomu, že je tam v několika vteřinách ukázán? Freiman a stříhač Miroslav Bárta použili záběry, které v noci z 23. na 24. února pořídila politická policie. Potvrdil to ve své výpovědi i Jaroslav Černý, fotograf a kameraman technické skupiny StB: „To, co jsem s Toufarem natočil, bylo zkopírováno resp. sestříženo do filmu, natočeného Státním filmem, celé. Já jsem toho totiž s Toufarem mnoho nenatočil.“ Pátráním v archivech se tedy nově podařilo prokázat, že onen muž zachycený v kněžské albě a s biretem na kazatelně je opravdu bolestí zcela paralyzovaný Josef Toufar několik hodin před smrtí.

A to je ta šňůra!

Filmaři z Čihoště odjeli 2. března a Freiman s Bárto se hned pustili do stříhu natočených záběrů, aby z nich sestavili třináctiminutový celek. Soudruzi mezi tím ladí doprovodný komentář. Freiman dokončí film *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení* během tří dnů. Komentář mu vzrušeně načtou známí herci Jaroslav Mareš, Věra Kalendová, Zorka Kolovratová a Emil Kavan. On pak už jen připojí pasáž s bizarní animací, v níž obtlouští pavouk v cylindru z newyorské Wall Street tahá pavučinou vedoucí pomocí lanka a strun přes Vatikán, Alpy, Linec, Prahu a hradecké biskupství až na Vysočinu, kde rozhýbává křížek v Čihošti. Vše ozvučí vyjpatými hudebními fragmenty, které na několika místech podbarvují komentář, v němž se střídá s úpornou dikcí ženský a mužský hlas: „A to je šňůra, kterou tahal kněz Toufar cynicky Krista na oltáři a kterou chtěl tahat prostě – a poctivě věřící k nepravostem a zločinům proti vlasti. Jaké jsou však nitky v pozadí? Složitější než mechanismus nehodného služebníka církve Toufara. Složitější a prostému oku neviditelné. Nitky, které způsobily tak zvaný zázrak v Čihošti jako začátek velkorysých provokací. Ano, v malé Čihošti se pohne kříž. A jdeme-li po stopě této odporné jarmareční komedie, podíváme-li se, kdo to

zneužívá takovým hnusným kejkliřstvím citů prostých našich věřících občanů, najdeme nakonec špinavou a ničeho se neštítící ruku imperialistů z Wall Streetu a jejich náhončích, Vatikánu. Tak si to páni imperialisté představují. Že stačí zatáhnout za šňůru, že to půjde jako na drátku.“

Lid se směje

V čase dokončování snímku se naplno rozběhla propagandistická kampaň. Na 6. března připravilo ministerstvo vnitřní a velké zasedací místnosti s koženými křesly tiskovou konferenci. Přišel na ni ministr Nosek i několik soudruhů z StB, za které rázně promluví Vratislav Luksán. Novinář dostanou kávu, zkopírovaný Noskův referát plný lží o Josefu Toufarovi, v té době již mrtvém a mohou si také vybrat z několika fotografií rekonstrukce „činu“. K vidění je i dřevěný model čihoštského svatostánku. A právě fotografie z této akce naposledy zachycují originální čihoštský oltářní křížek, který byl součástí modelu.

Paralelně s přípravou filmové premiéry se horečnatě dokončují i propagandistické brožury. Redaktorovi *Nedělních novin*, soudruhu Žákoví, vychází spisek *Exkomunikace, zázraky, sabotáže: Od Krakova přes Čihošť k Banské Bystrici*. Ministerstvo informací a osvěty souběžně vydává nepodepsaný dvacetistránkový sešitek *Poučení z Čihoště* a nechybí ani Vladimírem Hodačem narychlo sepsaná a osmi fotografiemi opatřená padesátistránková knížka *Čihoštský zázrak*.

Vratme se však k filmu. 8. března 1950 byl v Praze a tehdejšími Gottwaldově (Zlín) vyroben rekordní počet 375 kopií, o dva dny později měl pak snímek premiéru. Jenže něco neklape a propagandistický úder se míjí účinkem. Diváci reagují úzkleby a někdy i smíchem. Předváděný mechanismus působí nevěrohodně a slaboduchý komentář rozpaky ještě posiluje. Soudružskou snahu navíc sraží i chyby „odborného poradce“ – exfaráře a nynějšího estébáka Průši. Poučení diváci žaslí, co dělají v rozporu s praxí během adventní doby na oltáři květiny a proč si s sebou kněz na kazatelnu bral těžký mísál, když jej tam k ničemu nepotřebuje.

Donášeci z celé republiky posílají špatné zprávy. Krajský církevní tajemník z Gottwaldova píše: „Lidé se při promítání čihoštského zázraku smějí slovnímu doprovodu, který je nemožný, dokonce obrací proti nám náladu lidí. (...) Mluvil jsem s mnoha funkcionáři, kteří slovní doprovod označili za sabotáž. Bylo by dobře film stáhnout.“ Jindřich Vacek, který v té době studoval bohosloví v Hradci Králové (za krátko bude seminář zrušen), později vzpomínal: „Ten film neměl úspěch. Byla to fraška. Slyšeli jsem, jak dva mladí chlapi, když jsme vycházeli z kina, se nahlas smáli a jeden tomu druhému povídá: ‚Pěkná blbost, co? To spíše věřím tomu, že to byl zázrak, než že to ten farář takhle hloupě udělal.‘“

Kritické ohlasy neustávají a soudruzi ze Státního úřadu pro věci církevní tak nakonec film raději stahují. Prokurátor a figurant Čížek se jej ale jen tak vzdát nechce. Podobně jako se při norimberském procesu promítaly nacistickým zločincům záběry z koncentračních táborů, plánuje propagandu použít coby „důkazní materiál“ při pankráckém monstrprocesu s řeholními představenými. Sestříh nechá promítnout v pankráckém soudním síni 4. dubna 1950. Druhý den pak předseda senátu JUDr. Jaroslav Novák vynáší deset vysokých trestů – jedno doživotí, dva pětadvacetileté, jeden dvacetiletý, patnáct let, čtrnáct... Po jeho slovech zaznívá z publika aplaus: do pankrácké soudní síně se každý den chodilo uvědoměle mačkat na pět stovek soudruhů...

A přeče se točí

A samotní filmaři, duo Freiman + Kliment? Jsou plně zapojeni do tvůrčí práce pro blaho lidu. Stávají se specialisty na monstrprocesy. Jako spolehlivým soudruhům jim je svěřeno i snímání justiční vraždy Milady Horákové.

Freiman pak rychle povýší do role blízkého spolupracovníka rudých prokurátorů Čížka, Urválka a Brožové. Poté jeho tvorba pokračuje oslavnými snímky na prezidentské vrahy Klementa Gottwalda a Antonína Zápotockého.

Autor, dokumentarista, je redaktorem českého rozhlasu a životopiscem Josefa Toufara.